

Újabb források az 1832–36-os országgyűlés történetéhez

Deák Ferenc országgyűlési levelei 1833–1834.
Sajtó alá rendezte, a bevezetést és a jegyzeteket írta Sándor Pál.

Zala Megyei Levéltár, Zalaegerszeg,
1997. 118 o.

A Zala Megyei Levéltár forráskiadványa 13 Deák-levelet tartalmaz. Az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárának Levelestárában őrzött dokumentumok egy kivételével itt látnak először napvilágot. A kötetet sajtó alá rendező Sándor Pál a bevezetőben utal arra, hogy a kiadvány kiegészíti az 1992-ben általa gondozott *Deák Ferenc kiadatlan leveleiből* című forrásgyűjteményt, s 1998 tavaszára ígéri a már nyomdakész állapotban lévő *Újabb kiadatlan Deák-források* címet viselő munka kiadását (5. o.) – ilyen címmel azonban önálló kötet nem, csak egy *Századok*-közlemény jelent meg (1999. 1279–1296). A szövegeket Sándor Pál betűhíven, a helyesírási sajátosságokat megőrizve közli, bizonyos esetekben azonban módosítja az eredeti központozást (vö. 9–10. o.), ám mivel a kiadás nem tartalmaz szövegkritikai jegyzeteket, ezek a változtatások nem követhetők nyomon. Ez azonban történeti szövegkiadás esetén nem szokatlan eljárás.

Felvetődik a kérdés: mekkora forrásértékkel bírnak az itt közzétett levelek, mennyiben gazdagítják új adatokkal eddigi ismereteinket. Deák sógorához, Oszterhueber Józsefhez írt országgyűlési beszámolója az 1832–36-os diéta egy meghatározott szakaszáról, az 1833 májusától 1834 áprilisáig terjedő, csaknem egy esztendőről tudósítanak. A követi megbízatást bátyjától, Deák Antaltól 1833 májusában átvevő Ferenc már első levelében vázolja azokat a csomópontokat, melyek körül az elkövetkező időszak legfontosabb vitái zajlanak majd. Tudósításában részletes képet ad az országgyűlés tárgysorozatát meghatározó, 1833. április 16-án kelt második királyi leirat fogadtatásá-

ról, a protestánsok vallási egyenjogúságáért folytatott küzdelemről, az úrbéri törvény-cikk, majd 1833 decemberétől a jogügyi munkálat első részének vitáiról. Tudjuk, hogy a korabeli cenzúra- és sajtóviszonyok nem tették lehetővé az országgyűlési tanácskozások részletes bemutatását, a hivatalos ülésekről tudósító tömör újsághírek és az igen lassan készülő jegyzőkönyvek nem elégitették ki a közvélemény igényeit. Ezért is számított rendkívüli jelentőségűnek 1832-ben Kossuth Országgyűlési Tudósításainak megindítása; ezek a felső- és alsótábla ülésein kívül a döntések előkészítésében meghatározó, noha nem hivatalos jellegű kerületi tanácskozásokról is részletes képet nyújtottak. Magukról az országgyűlési tárgyalásokról, azok menetéről mindezek birtokában tehát megbízható ismeretekkel rendelkezhetünk, különösen, ha ezeket szembesítjük az egyes ülésekről készült titkosrendőri jelentésekkel is. Figyelembe kell vennünk azonban, hogy ezek a források – a titkosjelentések kivételével, melyek azonban a kortársak számára hozzáférhetetlenek voltak – csak igen keveset árulnak el az egyes döntések előkészítéséről, az erőviszonyok napról napra történő alakulásáról, az egyes követek jelleméről vagy éppen az országgyűlés hangulatáról. Deák Ferenc most kiadott levelei éppen ezen hézagok pótlásával járulnak hozzá a vázolt időszak jobb megismeréséhez. A dokumentumok ugyanis nem csupán tudósítások – erre szolgáltak a megyének küldendő hivatalos jelentések –, hanem személyes hangú beszámolók. Nemcsak a diétán már megtörtént események kapnak szerepet soraiban, hanem a szállongó hírek Bécs szándékairól, különböző feltételezések a követvársak előmeneteléről (18., 24., 62. o.). De értesülhettek az otthonmaradottak más törvényhatóságok ügyeiről is (59–63., 89., 106., 107. o.). A levelek tehát az akkori politikai élet központjából, Pozsonyból szállították az információkat, és ami ennél is

fontosabb: bizonyos esetekben a hivatalos utat megkerülve, a személyes kapcsolatot igénybe véve kívánták egy-egy kérdésben a megye álláspontját befolyásolni (vö. 38., 46., 77. o.). Ezeken a pontokon pedig megragadható Deák személyes álláspontja több fontos tárgyban, így a protestánsok ügyében (38. o.), a városok megítélésében (108. o.), a nemesi tulajdon (78. o.) vagy akár az országgyűlés későbbi szakaszában oly jelentőssé váló szólásszabadság kérdésében (85., 94. o.). A Kölcsey – Kende-levelézés és Kölcsey Országgyűlési Naplója mellett tehát egy újabb forrással gyarapodtunk, mely betekintést ad abba, hogyan működött a korlátozott nyilvánosság feltételei között a politikai információáramlás.

A sajtó alá rendező mind a tizenhárom levélhez külön-külön csatolt jegyzetet, az egész kötethez pedig névmutató kapcsolódik. Ez az eljárás nagymértékben megkönnyíthette volna a jegyzetapparátusban való tájékozódást, és mód nyílhatott volna egy jól működő utalási rendszer kidolgozására, abban az esetben, ha az egyes személyek, fogalmak vagy események mindig az első előfordulásukkor kapnának részletes magyarázatot, a továbbiakban pedig a megfelelő levél- és jegyzetszám feltüntetésével az első előforduláshoz utasítanak az olvasót.

A szöveget gondozó Sándor Pál azonban csak elvétve él ezzel a lehetőséggel, mindössze öt alkalommal (31. o. 3. és 4. j., 43. o. 25. j., 49. o. 20. j. és 112. o. 10. j.) A levelzésben előforduló személyek esetében gyakran újra ismerteti az életrajzot, ám az ugyanarra a személyre vonatkozó adatok sem minden esetben egyeznek meg. Báró Vay Miklós esetében az első előfordulásukor még megtudjuk, hogy „Borsod vármegye adminisztrátora, utóbb a konzervatív párt tagja. 1848-ban erdélyi biztos, 1860-ban udvari kancellár” (83. o.), a 92. oldalon azonban már a két utóbbi megbízatásáról nem esik szó. Az első levélben szereplő Somssich Pongrácról (13. o.) először csak annyit olvashatunk, hogy 1833 júniusától személynök, és e minőségében az alsótábla elnöke (19. o.), és csupán a 33. oldalon szereplő jegyzetben derül ki, hogy 1833 júniusa előtt az alnádori tisztet viselte. Úgy a korszakban

kevésbé járatos olvasónak legalább öt oldalt kell végignéznie ahhoz, hogy az elsőként közölt Deák-levelében olvasható „Somssich Al Nádor szállása” kifejezésből (18. o.) rájöhessen: a több oldalon keresztül előforduló Somssich Pongrác és az alnádor egy és ugyanaz a személy. Ugyanígy következtelen a sajtó alá rendező abban, hogy a levelekben előforduló szereplőknél teljes pályakép megrajzolására törekszik-e, vagy csak az országgyűlés alatt betöltött tisztet tünteti fel: Bernáth Zsigmondnak, Ung vármegye követének életrajzában például jelzi, hogy 1848-ban a megye főispánja lesz, de Dubraviczky Simon, Pest vármegyei követ esetében nem említi, hogy 1845-től a Helytartótanács tanácsosává nevezik ki (42. o.).

A jegyzetelés szempontjainak következtetéséből csak néhány példát emeltünk ki, ám nem ritkák a hibás életrajzi adatok sem. Niczky János mint Vas megye első alispánja és nem mint főjegyző képviselte megyéjét (65. o.), 1834-ben a Királyi Tábla bírójára, 1838-ban alszabálybíró, és csak ezután, 1840-ben kapott kinevezést a Hétszemélyes Táblára. Balogh János, Bars vármegye követe nem ekkor, hanem csak 1842 és 1845 között volt megyéjében első alispán (31. o.), ezt a tisztet ez idő tájt, egészen pontosan 1833 szeptemberéig Majthényi László viselte (23. o.). A Hont megyét képviselő Majthényi Antal sem főjegyző, hanem első alispán volt egészen 1835-ig (23. o.). Figyelemre méltó, hogy a két Majthényi neve a következő összefüggésben szerepel egymás mellett: „de leg többben hiszik: hogy Personalis Somssich lesz, helyette Al nádor pedig Pázmándy – Majthényi Laczit Cameralis Consiliariusnak Majthényi Antalt Adminisztrátornak hirtelük...” (18. o.). Ebben az összefüggésben érdemes lett volna a jegyzetekben Pázmándy és a Majthényiak további pályafutását az itt elhangzottakkal szembesíteni. Majthényi László ugyanis néhány éven belül Bars, Majthényi Antal pedig Liptó vármegye főispáni helytartója, majd főispánja lett. A protestáns Pázmándy nem nyerte ugyan el az alnádori címet, nem véletlen azonban, hogy neve ebben az összefüggésben éppen a vallásügyi vitáknak közepette került fel. Pontositásra szorult czenkí-

vül, hogy Szentkirályi László, Pest vármegye egykori alispánja 1833-ban már a Hétszemélyes Tábla bírása volt (83. o.), Pest vármegye első alispáni tisztét pedig 1832 október 6-án Dubraviczky Simon viselte (42.). Komlóssy Károly sem „Füzesséryt követően Bereg vármegye második követe” (49. o.), hanem Füzesséry Gábor mellett a megye második követe. Értelmezhető továbbá, hogy bár már az első Deák-levélben olvashatunk Füzesséry Gábor és Tisza Lajos tettlegességig fajuló szóváltásáról (16-17. o.), az érintett eseménnyel és személyekkel kapcsolatos jegyzetet csak a második levélben foglaltak után lehetjük fel. (34. o.) A 19. oldalon szereplő „Reviczky Assessor” minden bizonnyal Reviczky Imrével, a Királyi Tábla bírájával, és nem a jegyzetben feltüntetett Reviczky József Árva megyei főjegyzővel azonos (23. o.). A névmagyarozatokból hiányzik a budai cenzor, Drescher neve (40. o.), nem sikerült azonosítani Császár temesi követet, aki pedig minden bizonnyal Császár Sándorral azonos, nem szerepel továbbá önálló jegyzetben – például – Dessewffy Antal és gróf Andrássy György, a névmutatóban pedig a köznemesi származású Andrássy József, esztergomi követ grófi címmel található. Joggal hiányolhatjuk, hogy a jegyzetből kimaradt Kölcsey neve is, aki nemcsak beszédeivel vonta magára a követi kar és a hallgatóság figyelmét, hanem mint kerületi jegyző is elismerést vívott ki, továbbá részt vett az országos sérelmeket összcállító küldöttség, valamint az úrbéri törvényeket magyarra fordító bizottság munkájában.

Az országgyűlés napirendjén szereplő tárgyak, a tanácskozásokon vagy éppen a színpalak mögött zajló események több esetben részletesebb vagy pontosabb magyarozatot igényeltek volna. Csupán a Deák-levelek alapján ugyanis nem tudhatjuk meg, milyen előzményei voltak a personalisi szék megürülésének, s a 27. oldalon szereplő Tegen-ügy jegyzetéből sem derül ki, hogy miért kellett éppen ezen esemény kapcsán felállnia a személynöki székéből Mérey Sándornak. Egyértelműbben kellett volna jelezni továbbá, hogy – az 1825-27-es országgyűlés egykori ellenzéki követének – Somssich Pongrác alnádornak személynökké választása

miért volt olyan fontos az oppositio számára. Ez magyarázza ugyanis azt, hogy az 1833. május 6-i országos ülésen az operatumok sorrendje kapcsán a Somssich által kimondott, vitatható és többféleképpen értelmezhető végzést csak kevesen kérdőjelezték meg. Deák tehát helyesen érzékelt: az ellenzék Somssich pozíciójának erősítése érdekében hajlandó volt a rendszeres bizottsági munkálatok több hónapja védelmezett sorrendjét feladni (18. o.). Itt kell megemlíteni, hogy a 9 operatum felsorolása pontatlan (21. o. 20. j.). A munkálatok nevei hol latinul szerepelnek, feltüntetve a magyar fordítást is, hol csak magyarul. A második helyen szereplő „Commerciale: kereskedelem-ügy” és a hatodik helyen szereplő „Közgazdasági” munkálat nem számított két külön tételnek, viszont ennek következtében kimaradt a felsorolásból a Litteraria (tudományügyi munkálat). Nem kapunk választ arra sem: hogyan került a magyar törvényhozás napirendjére a lengyel ügy (40. o.), milyen előzményekre tekint vissza ez a kérdés akár a törvényhatóságok körében, akár a kerületi ülések vitáiban. Félreérthető továbbá, hogy a vallásügy kapcsán „Kölcsey fel kelt és indítványt tőn” (18. o.) szakaszhoz fűzött jegyzet a következő mondattal kezdődik: „A protestánsok panaszait katolikus követek képviselték...” (22. o. 37. j.). A megállapítás igaz ugyan, ám félreérthető, hiszen azt a képzetet keltheti, mintha az egyébként református Kölcsey is ezen katolikus követek körébe tartozott volna. Ellenben ki lehetett volna egészíteni a Beöthy Ödönről szóló jegyzetet (31. o. 10. j.) azzal, hogy éppen a katolikus bihari követ 1833. január 9-i indítványa következtében került a kerületi ülések napirendjére a protestánsok vallási sérelme, mint ahogy Balogh János esetében (23. o. 40. j.) is érdekesebb lett volna kiemelni a lengyel ügyben játszott szerepét.

A továbbiakban még néhány olyan utalást, illetve jegyzetet emledek ki, mely pontatlan, illetve nem világítja meg kellőképpen az események hátterét. A 13. oldalon szereplő „azon Rescriptum” kifejezés esetében nem elégséges a szómagyarázat (királyi leirat), pontosan meg kellett volna adni a könnyebb érthetőség kedvéért már itt, hogy

az 1833. április 16-i, a királyi előterjesztésekkel kapcsolatos második uralkodói leiratról van szó. A „Personálisról semmi bizonyos hírek” megjegyzés (28. o.) nyilvánvalóan nem Somssich Pongrác személyére vonatkozik, mint ahogy ez a jegyzetben olvasható, hanem magára a személynöki tisztre, illetve annak betöltésére. A regressus kifejezés (89. o.) sem leszűkítés értelemben szerepel az országgyűlési vitákon, hanem a visszalépés elvét jelenti, azaz ha valamely munkálatban megállapított fontos alapelv akár a felsőtáblán, akár az uralkodói válaszbán módosulna, az érintett munkálatokat az alsótábla újra napirendjére tűzhesse. Továbbá az Ecclesiasticum sem a protestánsok egyházi munkálatait jelöli (90. o. 56. j.), hanem az 1827:8. tc. által kiküldött országos bizottság egyháziügyi munkálatát. Az 1741:22. tc.-hez fűzött jegyzet (93. o. 47. j.) önmagában igaz, mégsem segíti a Deák-levélben található utalás értelmezését: a rendek ugyanis ennek a törvénycikknek egyetlen mozzanatára helyezték a hangsúlyt a királyi előterjesztésekre adott válaszfelirat megfogalmazásakor: nevezetesen arra, hogy az országgyűlés elnapolásának egy esetleges külső támadás (hostilis irruptio) lehet az egyetlen törvényes oka. A 75. oldalon található „El végeztük már az első és második cikkelyt” megjegyzés az úriszék és a városi törvényszék szerkezetének megvitatására utal, így semmiképpen sem helytálló az egyébként is nehezen értelmezhető, ide vonatkozó jegyzet (82. o.).

A témában kevésbé járatos olvasó dolgát nagymértékben megkönnyítette volna, ha a sajtó alá rendező jegyzettel látja el a propositiok (13. o.), az ifju király (16. o.), a sa-

larisatus assessorok (77. o.) vagy az iniciativa és előleges sérelmek (15. o.) kifejezéseket, továbbá értelmezi a „mint együtt ülő törvényhozók, a törvényhozó hatalomnak fele részét tévén,” és „nem akarván pedig a tollat kezünkől ki eresztetni” utalásokat (15. o.). Ugyanígy magyarázatra szorult volna „az 1790-ik esztendő, melyben az urbanium ideiglen törvény által el lett elfogadva” megjegyzés (51. o.), a 45. oldalon szereplő „A jobbágy teleknek osztál esetében lehető el becsülése”, hiszen nem valószínű, hogy az osztály szó ezen értelmével mindenki tisztában lenne. A 77. oldalon olvasható „a juridicumok a politicumoktól el ne választassanak” kijelentés szintén félreérthető, és így a kerületi tanácskozásnak a megyei közigazgatás és igazságszolgáltatás egységét továbbra is fenntartó döntése jegyzetet igényelt volna.

A szövegkiadás fentebb felsorolt pontatlanságai és hibái persze nem csökkentik az itt napvilágot látott dokumentumok forrásértékét, megjelenésük mindenképpen figyelemreméltó esemény a korszak kutatói és az érdeklődő olvasó számára egyaránt. Nemcsak az 1832-36-os országgyűlés eseményeiről, az akkor politikai élet szereplőiről kaphatunk Deák Ferenc leveleiből árnyalt képet, hanem Sándor Pál évtizedes kutatásai eredményeként magáról Deák Ferencről és az országos politikába való bekapcsolódásáról is új részletekkel gazdagodhatunk – noha a készülő Deák-kritikai kiadásnak még lesz dolga ezeknek a dokumentumoknak a kommentálásával.

Völgyesi Orsolya